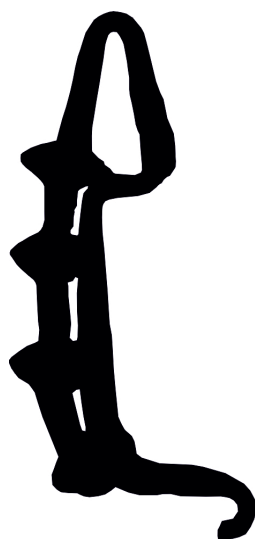

ZIRIDAVA
STUDIA ARCHAEOLOGICA

38

2024

MUSEUM ARAD

ZIRIDAVA
STUDIA ARCHAEOLOGICA

38
2024

Editura MEGA
Cluj-Napoca
2024

MUSEUM ARAD

EDITORIAL BOARD

Editors: Florin Mărginean, Victor Sava
Editorial Assistant: Ioan Cristian Cireap

EDITORIAL ADVISORY BOARD

Vitalie Bârcă (Institute of Archaeology and Art History, Cluj-Napoca, Romania)
Adina Boroneanț ("Vasile Pârvan" Institute of Archaeology, Bucharest, Romania)
Marin Cârciumar (Valahia University of Târgoviște, Romania)
Sorin Cociș (Institute of Archaeology and Art History, Cluj-Napoca, Romania)
Dragoș Diaconescu (The National Museum of Banat, Timișoara, Romania)
Daria Loznjak Dizdar (Institute of Archaeology, Zagreb, Croatia)
Florin Drașovean (Romanian Academy, Timișoara branch, Romania)
Alin Frînculeasa (Prahova County Museum of History and Archaeology, Ploiești, Romania)
Erwin Gáll ("Vasile Pârvan" Institute of Archaeology, Bucharest, Romania)
Florin Gogâltan (Institute of Archaeology and Art History, Cluj-Napoca, Romania)
Adrian Ioniță ("Vasile Pârvan" Institute of Archaeology, Bucharest, Romania)
Hrvoje Kalafatić (Institute of Archaeology, Zagreb, Croatia)
Aleksandar Kapuran (Institute of Archaeology, Belgrade, Serbia)
Rüdiger Krause (Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt, Germany)
Tobias Kienlin (Universität zu Köln, Germany)
Valéria Kulcsár (University of Szeged, Hungary)
Sabin Adrian Luca (Lucian Blaga University, Sibiu, Romania)
Barry Molloy (University College Dublin, Ireland)
Sorin Nemeti (Babeș-Bolyai University, Romania)
John O'Shea (University of Michigan, USA)
Karl Zeno Pinter (Lucian Blaga University, Sibiu, Romania)
Ioan Stanciu (Institute of Archaeology and Art History, Cluj-Napoca, Romania)
Imre Szatmári (Munkácsy Mihály Museum, Békéscsaba, Hungary)
Miklos Takács (Institute of Archaeology of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest, Hungary)
Ioan Marian Țiplic (Lucian Blaga University, Sibiu, Romania)

In Romania, the periodical can be obtained through subscription or exchange, sent as post shipment, from Museum Arad, Arad, Piata G. Enescu 1, 310131, Romania.
Tel. 0040-257-281847.

ZIRIDAVA STUDIA ARCHAEOLOGICA

Any correspondence will be sent to the editor:
Museum Arad
Piata George Enescu 1, 310131 Arad, RO
e-mail: ziridava2012@gmail.com

The content of the papers totally involve the responsibility of the authors.

Layout: Francisc Baja, Florin Mărginean, Victor Sava

DTP: Petru Ureche

ISSN 2392-8786

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

This volume is dedicated to Tudor Soroceanu at 80 years

Acest volum este dedicat lui Tudor Soroceanu cu ocazia împlinirii a 80 de ani

Contents / Cuprins

Research papers / Studii

Alin Frînculeasa, Daniel Garvăn, Octav Negrea Cucuteni in northern Muntenia: archaeological research at Şoimeşti (Prahova)	9
Zoltán Katócz Late Copper Age archaeological sites in the area of Valea lui Mihai (Bihar county)	63
Anca Georgescu Mureş culture pottery motifs and decorations. A view from the past: Dorin Popescu's excavations at Pecica-Şanţul Mare and Semlac-Livada lui Onea	81
Neculai Bolohan, Ana Drob Thoughts and words about metals, metalworking and a regional power hub east of the Carpathians during the Middle Bronze Age	101
Orsolya Gyurka Contributions to dating the Late Bronze Age pottery in North–Western Romania	131
Ioan Bejinariu, Mihai Constantinescu, Dan Băcuet-Crişan The Late Bronze Age necropolis from Zalău, Sălaj county	167
Ioan Cristian Cireap, Angela Simalcsik, Alexandru Hegyi The late La Tène cremation grave from Milova – Cioaca Milovei (Arad County)	209
Călin Cosma Seventh–eight centuries bead types/forms discovered in the Avar and Avar-Slavic cemeteries of Transylvania	231
Dan Băcuet-Crişan, Timea Keresztes Contributions to the knowledge of the medieval liturgical objects of the Sylvania Basin: a Corpus Christi discovered at Pericei, street Góc, no. 668 (Sălaj county)	279
Silviu Iliuţă, Dorel Micle, Ene Silviu Postmedieval and modern-era smoking paraphernalia discovered at Ciacova between 2015 and 2018	287

Field reports / Rapoarte asupra cercetărilor de teren

Dragoş Diaconescu, Ionuţ Marteniuc, Sofia Berteza, Victor Bunoiu, Bogdan Calotă, Răzvan Ioan Pinca, Robin DiPasquale (Quataert) The archaeological excavations at Susani – Grămurada de la Jupani. Report on the 2024 field campaign	309
Alex Popa Noi date arheologice de la Nădab – Dohangia (jud. Arad)	319

Reviews / Recenzii

Cristian Eduard Ștefan, cu contribuția: David Baci, Adrian Bălășescu, Mădălina Dimache, Cristina Georgescu, Mihaela Golea, Florian Mihail, Gabriel Vasile, Așezarea neo-eneolitică de la Aldeni-Gurguiul Balaurului, jud. Buzău: o reevaluare interdisciplinară. Biblioteca Mousaios 19. Editura Cetatea de Scaun. Târgoviște 2023. (ISBN 978-606-537-640-3), 467 pagini. **(Victor Sava)** 331

Sergiu Popovici, Cultura Usatovo. Arheologia funerară a unei societăți din epoca bronzului. Editura Cetatea de Scaun. Târgoviște 2023. (ISBN 978-606- 537-640-3), 475 pagini. **(Victor Sava)** 333

Noi date arheologice de la Nădab – Dohangia (jud. Arad)

Alex Popa

Abstract: The article aims to bring new information about the recent field surveys carried during January and March 2024, on the territory of the present-day county of Arad. The location that was investigated is found at the north-eastern point from Nădab called Dohangia farm, where an assemblage of late medieval ceramic fragments was discovered near the old barns. The pottery fragments that were discovered are dated between 15th and 17th centuries and show clear evidence of a larger area of habitation during the arpadian and pre-modern periods. To this end, I have attempted to present new information about the dimensions of the medieval settlement and the utility of the pottery that was used during the late medieval times, focusing on the history behind the location and the activities enterprised in an average late medieval settlement.

Key-words: medieval ceramic; late medieval age; settlement; pottery; Nădab; Dohangia.

Introducere

Articolul tratează informații legate de noile evaluări de suprafață efectuate în lunile ianuarie și martie 2024, în punctul Dohangia, situat la nord-est de satul Nădab, care aparține orașului Chișineu-Criș (jud. Arad). Fiind o zonă cu potențial istoric și arheologic semnificativ, au fost descoperite câteva artefacte din perioada antică și medievală, însă locul de descoperire concret al acestora nu a fost precizat¹.

Scopul principal al acestei note arheologice este să prezinte o localizare exactă a artefactelor descoperite prin intermediul corelării informațiilor preluate din sursele primare ale hărților din perioada modernă și datele culese din modelele de elevație digitală. Ca prima etapă a demersului nostru, se urmărește precizarea delimitării sitului cercetat și totodată formularea unor interpretări legate de caracteristicile habitatului.

Istoricul cercetărilor

De mult timp, punctul Dohangia a fost un spațiu geografic supus înmlăștinirii, situație hidrografică și geografică evidențiată prin redările din hărțile istorice prezentate aici (Fig. 1-3).

Istoricul Sándor Márki vorbește despre insula *Dohanyos*, un loc situat la 1.1 km de satul Nădab, mărginit de Crișul Alb și Pogányér (care astăzi este cunoscut drept Canalul Poganier). Conform istoricului, au fost găsite cărămizi și pietre foarte bine arse, pe care le considera asemănătoare în prelucrare cu materialele descoperite la biserica medievală de la Tămașda. Totodată este menționată și existența unui turn de poartă în perimetrul Dohangiei², informație regăsită și în Cântecul de jale al călugărului Rogerius³, care a fost trimis ca reprezentant al Papei la episcopia Oradiei și, în același timp, a fost martor la invazia tătaro-mongolă din 1241.

Pe lângă acestea Sándor Márki semnalează descoperirea unei statuete din bronz pe locul unei vechi fortificații medievale, însă nu a cunoscut tipul de statueta descoperit datorită faptului că artefactul a fost furat de către partizanii lui Gábor Török în timpul raidului de la Dezna⁴.

Începând din perioada secolului al XVIII-lea încep să se înmulțească informațiile legate de punctul Dohangia.

Una dintre aceste informații amintesc de donația Dohangiei în 1726 de către împăratul Carol al VI-lea lui Rinaldo, duce de Modena, răsplată pentru serviciile de credință oferite⁵. Este vorba despre un

¹ Sava *et al.* 2024, 17, 39.

² Márki 1892, 100.

³ Rogerius 1935, 85.

⁴ Márki 1892, 28.

⁵ Arimia, Moisuc 1978, 215; Fassbender, rola 117 *apud* Arimia, Moisuc 1978.

vast domeniu așezat în jurul localităților Zărând și Ineu. „Domeniul modenez” este considerat drept un loc frumos și roditor, amplasat foarte bine din punct de vedere geografic și natural datorită faunei și florei bogate. Se menționează cu precădere și importanța hidrografică a zonei, care este îmbogățită de numeroase ape mici care sunt utile pentru transportul lemnului pentru construcții și comerț. Îndeosebi, se amintesc izvoarele calde și zonele de carieră cu pietre calcaroase, feruginoase și pietre de construcție de calitate superioară⁶.

Alte resurse importante care deosebesc domeniul Dohangiei de celelalte localități sunt pădurile de stejari, ulmi, fagi, tei, informații care remarcă mențiunea pădurilor Somoș și Socodor. Clima și solul sunt menționate, cu precădere, ca factori principali în agricultură, astfel autorul remarcă clima ca fiind blândă și optimă pentru coacerea de fructe „delicate”, pepeni și struguri, cât și solul, care se poate săpa „fără multă osteneală” și care este „amestecat ici pe colo cu nisip negru”⁷. Cea din urmă informație înfățișează un sol fertil, optim pentru agricultură și care nu necesită utilizarea extensivă a îngrășămintelor.

Autorul punctează așezările din împrejurul „domeniului modenez” - un oraș, cinci târguri, 125 de sate, 25 de predii mari folosite ca fânețe și pășuni - și relevează, totodată, dimensiunile domeniului și a terenului din jur. Cu privire la mărimea domeniului, autorul însușește suprafața totală de 102,000 jugăre arendate, și cuprindeau locuințele morarilor și domeniul ducelui⁸.

În 1818, domeniul Dohangia este cumpărat de arhiducele Iosif de Habsburg și ajunge să stăpânească un teren cu 140,000 de jugăre cadastrale. În 1878, domeniul arhiducelui dispunea de șase batoze, 28 de vânturători, 47 de pluguri cu două și trei brazde, 37 de grape și 11 mori, obiecte și centre meșteșugărești lucrate de locuitorii din localități precum Nădab, Cinteii, Șimand, Chișineu-Criș, Pădureni și Adea în vederea producției de făină, zarzavaturi, rapiță, cânepă, tutun, ceapă, cartofi, fasole și varză⁹. Informațiile menționate anterior întărește convingerea că domeniul Dohangiei a fost un centru de activitate meșteșugărească și agricolă deosebită. Având în vedere și prețurile stabilite la târgul din Chișineu-Criș din perioada anilor 1885 și 1913, se amintește prețul de 7 florini pentru un sac de grâu, dar și plata pentru o zi de muncă la prășit, în care muncitorul era plătit cu doar 2 florini¹⁰.

Sfârșitul Primului Război Mondial, a determinat apariția unor frământări și revolte din partea populației locale. Țăranii atacă castelele și magaziile nobilimii, și aici este amintită prădarea domeniului Dohangia din 1918, când țăranii au furat 76 de tone de făină și au distrus complet domeniul. Același lucru s-a petrecut și în cazul castelului contelui Edelsheim din Zărând și a prăvăliilor din Chișineu-Criș¹¹.

Odată cu reacția promptă și dură a jandarmeriei față de răzvrățiți și reforma agrară din 1919, domeniul Dohangiei a fost expropriat, astfel devenind o fermă experimentală aflată în proprietatea statului. Odată cu consolidarea statului român și înfăptuirea Marii Uniri, domeniul Dohangia a devenit ferma Dohangia. Amplasamentul a fost supus la numeroase schimbări agricole și comerciale, din care se amintește cultivarea orezului în anii 1940 și schimbarea denumirii fermei în Comitetul Raional P.M.R. Chișineu-Criș¹².

Odată cu începutul lucrărilor de îndiguire a Crișului Alb, istoricul și arheologul Nicolae Kiss recuperează, în 1972, două inele de tâmplă cu partea terminală în formă de „S” din zona punctului Dohangia, datate în secolele XI-XII, piese care astăzi se regăsesc la Complexul Muzeal Arad¹³.

În urma cercetărilor de suprafață efectuate de personalul Complexului Muzeal Arad în cursul anului 2022 s-au descoperit cantități însemnate de fragmente ceramice din perioada secolelor XI-XIII, respectiv XV-XVII¹⁴.

O altă descoperire deosebită din punctul Dohangia se regăsește în colecția Muzeului Național de Istorie din Budapesta, și anume un vârf de baldachin scitic, descoperit în condiții necunoscute¹⁵.

⁶ Arimia, Moisuc 1978, 216-217.

⁷ Arimia, Moisuc 1978, 216-217.

⁸ Arimia, Moisuc 1978, 216-217.

⁹ Tuleu 2008, 20

¹⁰ Tuleu 2008, 26

¹¹ Tuleu 2008, 27

¹² Dragoș 2011, 82

¹³ Sava *et al.* 2024, 39.

¹⁴ Sava *et al.* 2024, 39.

¹⁵ Chirilă 1999, 86

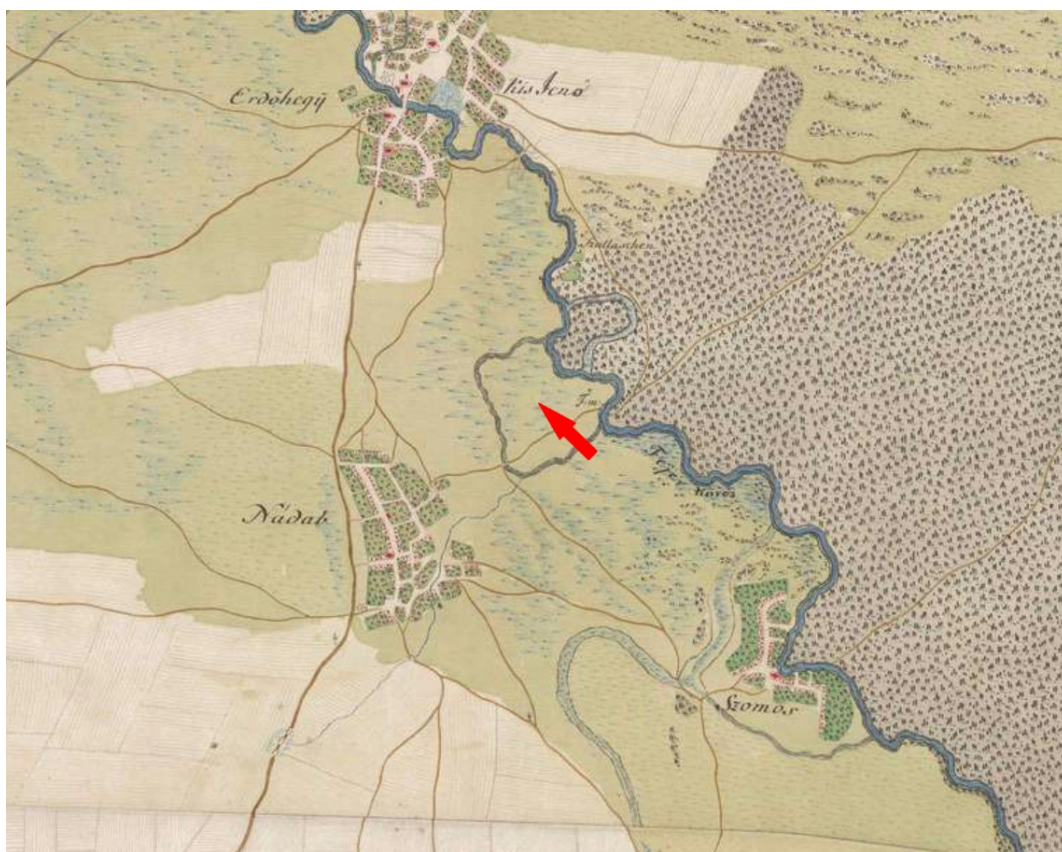

Fig. 1. Redarea localităților Chișineu-Criș [Kis Jenő] - [Erdőhegy], Nădab [Nadab] și a punctului Dohangia (săgeata roșie) pe Ridicarea topografică iosefină (Königreich Ungarn 1782-1785) (sursa: www.mapire.eu).

Fig. 2. Redarea localităților Chișineu-Criș [Kis Jenő = Kișeneu] - [Erdőhegy = Erdieș], Nădab [Nadab] și a punctului Dohangia [Dohanyos] (săgeata roșie) pe Ridicarea topografică franciscană (1819-1869) (sursa: www.mapire.eu).

Fig. 3. Redarea localităților Chișineu-Criș [Kis Jenő = Kișeneu] - [Erdőhegy = Erdieșu], Nădab [Nadab] și a punctului Dohangia [Dohanyos mjr.] (săgeata roșie) pe A treia ridicare topografică habsburgică (1869-1887) (sursa: www.mapire.eu).

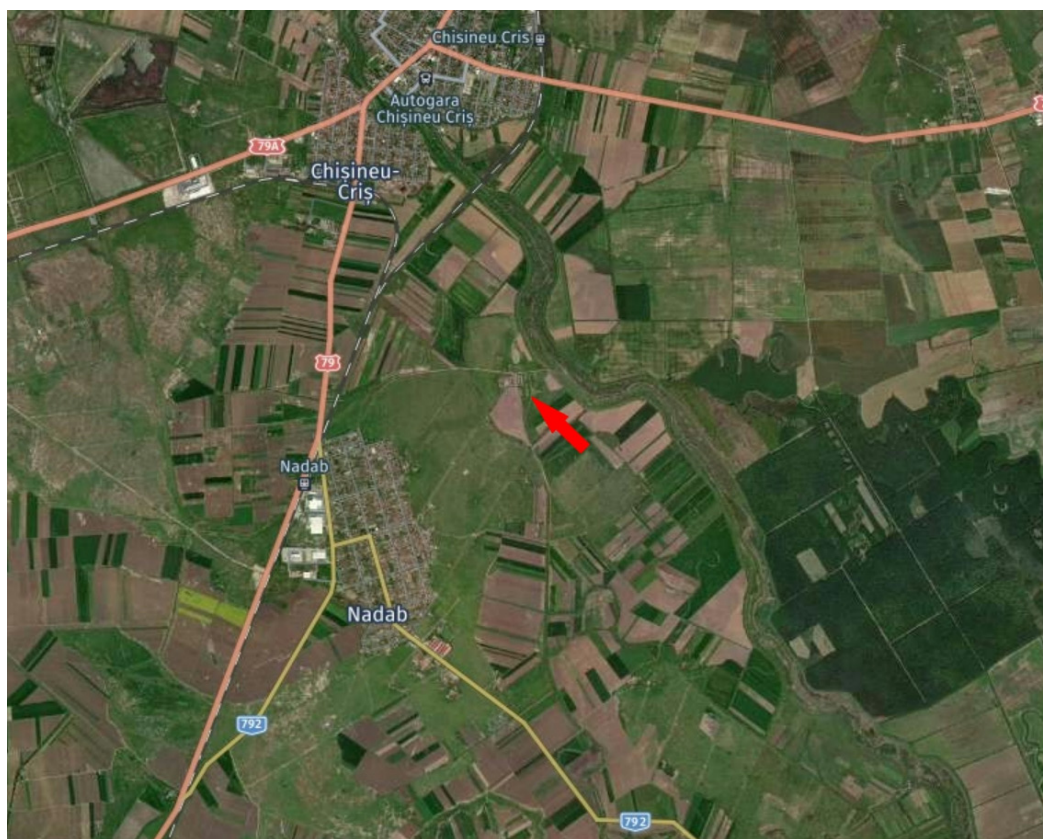

Fig. 4. Redarea localităților Chișineu-Criș, Nădab și a punctului Dohangia (săgeata roșie) (sursa Google Earth 2015).

Rezultate ale noilor cercetări de suprafață

Cercetarea de suprafață din zona Nădab-Dohangia a vizat investigarea punctului de la Ferma Dohangia în vederea identificării, cercetării și promovării patrimoniului arheologic al zonei. Zona investigată se află la nord-est de Ferma Dohangia, lângă dig, și este denumită NDB-DHG-001 (Fig. 5). Cercetarea de suprafață desfășurată a dus la identificarea unei cantități mici de ceramică din secolele XV-XVII d.Chr. care dovedesc o nouă delimitare a punctului investigat de către personalul Complexului Muzeal Arad, adică punctul CHC002ASZ, sit 6, Nădab-Dohangia - Șomhid.

Dimensiunile presupusei așezări de la punctul Dohangia, adunând totalul suprafețelor zonelor cercetate în CHC002ASZ și NDB-DHG-001, sunt de 23.64 hectare, pe un perimetru de 1.87 km.

Ceramica descoperită în timpul cercetărilor de suprafață din 2022 și 2024 (Fig. 7-10) ne arată încadrarea ei cronologică în perioada medievală târzie (secolele XV-XVII) și totodată faptul că punctul NDB-DHG-001 este o extensie a punctului de cercetare CHC002ASZ¹⁶. În colecția Complexului Muzeal Arad regăsim o cantitate semnificativă de fragmente ceramice din perioada secolelor XI-XIII și respectiv secolele XV-XVII¹⁷. Astfel, cercetările efectuate la punctul NDB-DHG-001 și CHC002ASZ pune în față

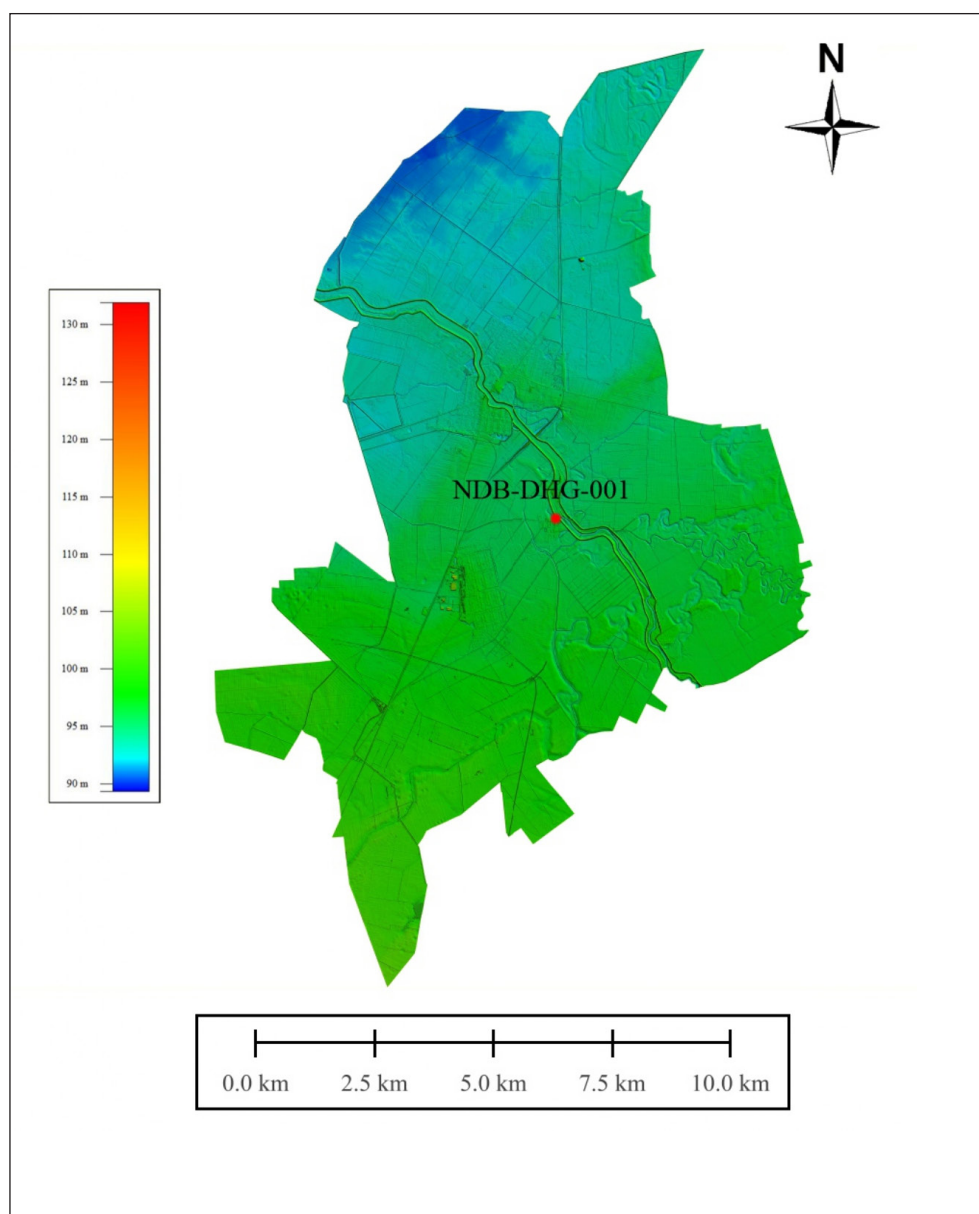

Fig. 5. UAT Chișineu-Criș. Model digital de elevație cu indicarea sitului (roșu) (sursa: autorul).

¹⁶ Sava et al. 2024, 39.

¹⁷ Sava et al. 2024, 39.

existența unei locuiri din perioada medievală, cu o cultură materială diversă, cea mai mare parte fiind reprezentată de fragmentele ceramice.

Fig. 6. Model digital de elevație al sitului și al arealului înconjurător, alături de situl CHC002ASZ cercetat de către personalul CMA în 2022, cu indicarea dispersiei maxime ale artefactelor (linie roșie) (sursa: autorul).

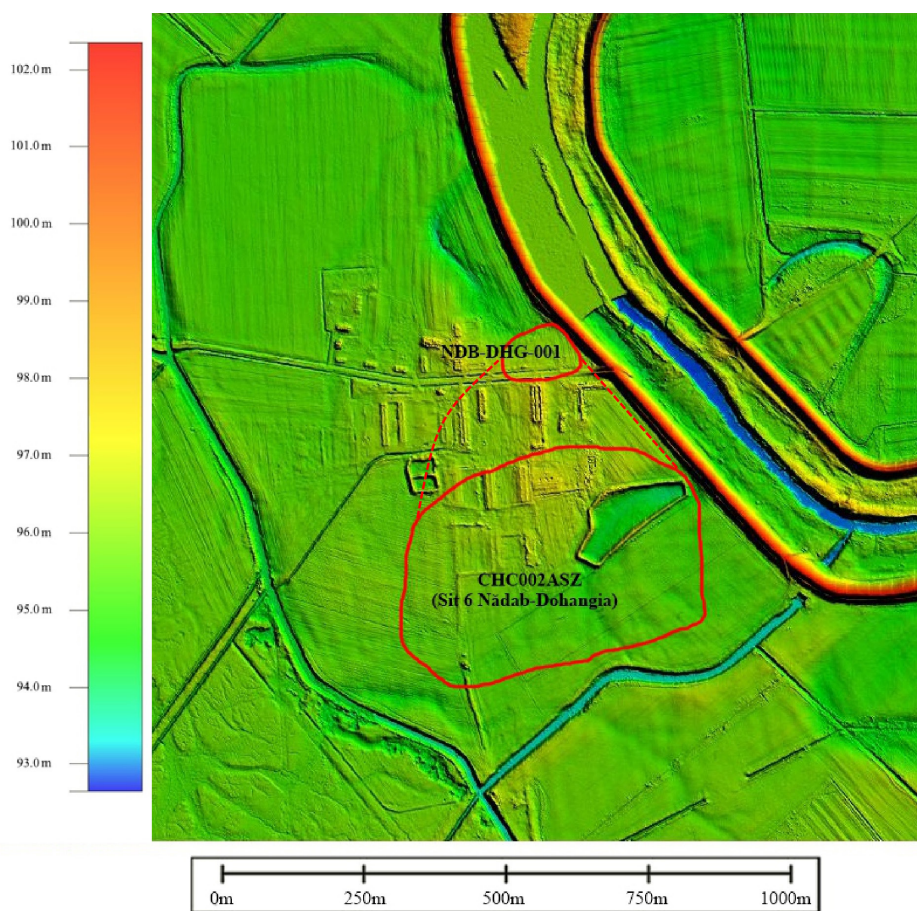

Fig. 7. Model digital de elevație al sitului și perimetrului trasat (linie roșie punctată), cu indicarea siturilor investigate și al dispersiei maxime al artefactelor (linie roșu) (sursa: autorul).

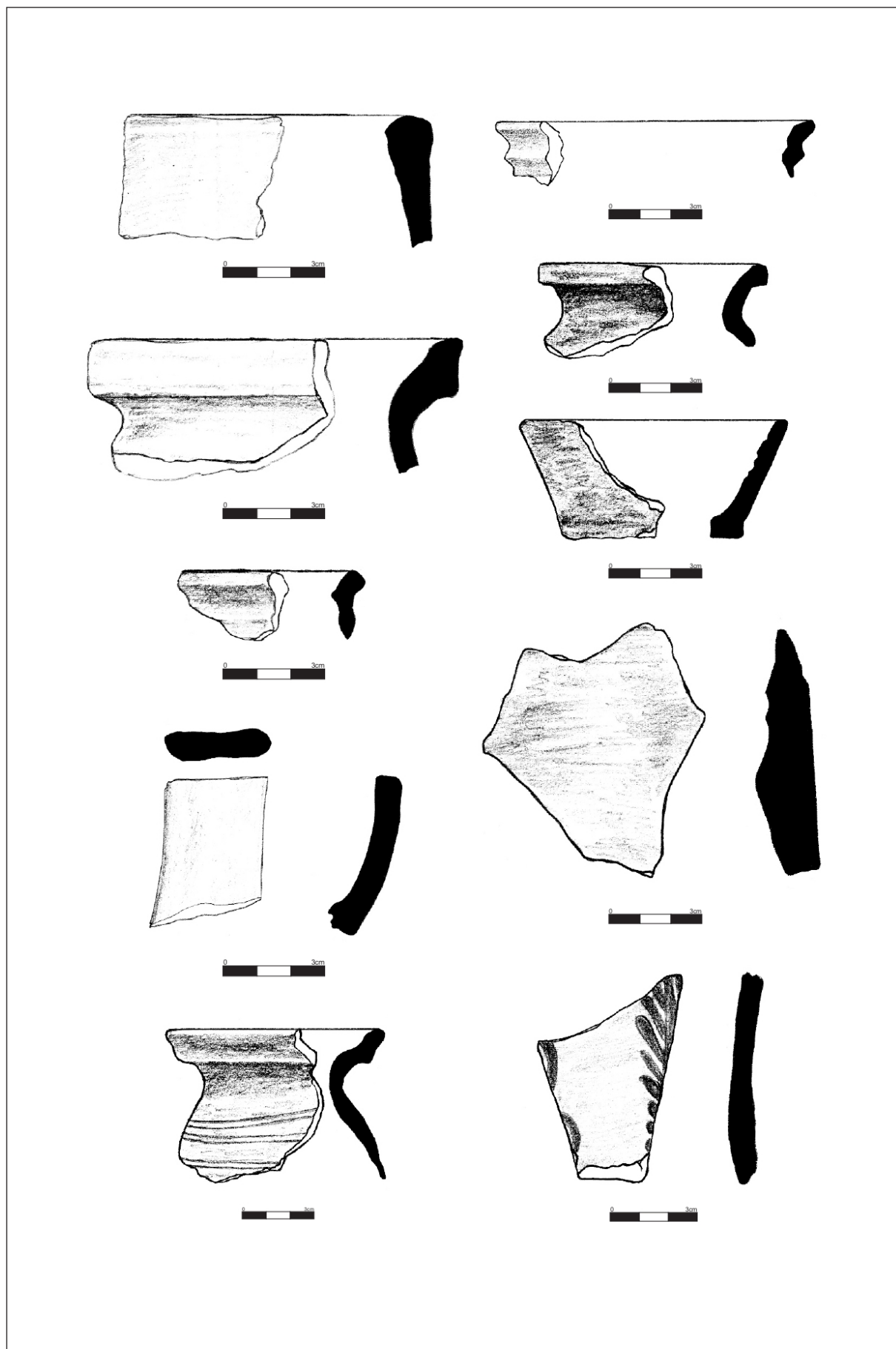

Fig. 8. Reprezentare grafică a fragmentelor ceramice din perioada medievală târzie, descoperite în timpul cercetărilor de suprafață desfășurate în 2024 (desen realizat de către autor).

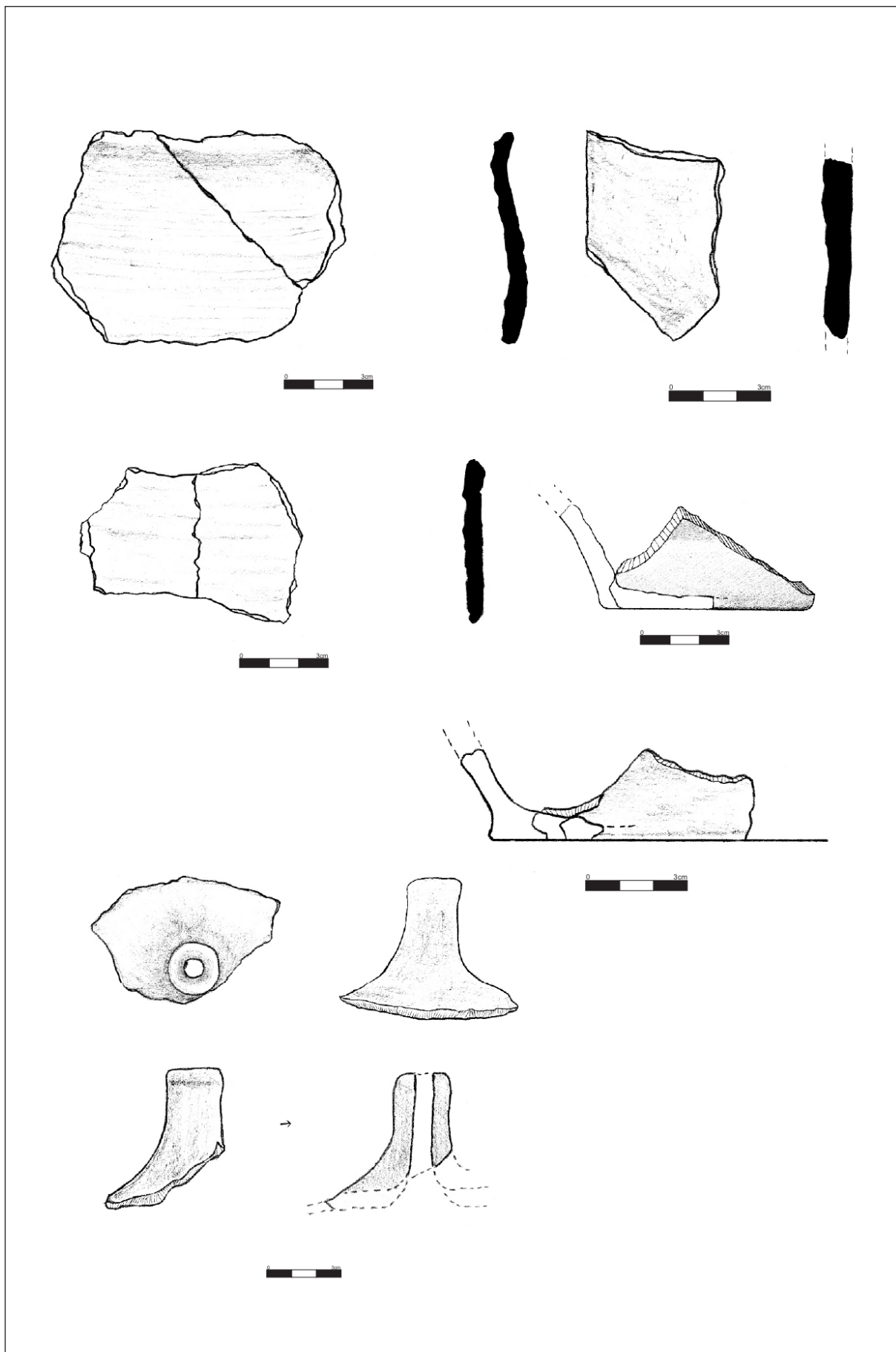

Fig. 9. Reprezentare grafică a fragmentelor ceramice din perioada medievală târzie, descoperite în timpul cercetărilor de suprafață desfășurate în 2024 (desen realizat de către autor).

Fig. 10. Fragmente ceramice din perioada medievală târzie, descoperite în timpul cercetărilor de suprafață desfășurate în 2024 (fotografii: autorul).

Fig. 11. Fragmente ceramice din perioada medievală târzie, descoperite în timpul cercetărilor de suprafață desfășurate în 2024 (fotografii: autorul).

Concluzii

Ca și concluzii preliminare putem spune că punctul NDB-DHG-001 prezintă noi date cu privire la istoria fermei Dohangia, referitoare la dimensiunea locuirii în perioada medievală, cu orizonturi distincte pentru perioada arpadiană și cea premodernă (care corespunde stăpânirii otomane).

Perimetrul și dimensiunea sitului demonstrează faptul că punctul Dohangia a fost, în perioada medievală din secolele XI-XIII și respectiv XV-XVII, o așezare, astfel, punctul NDB-DHG-001 este o extensie a sitului CHC002ASZ, întinsă și sub amplasamentul fermei Dohangia, care astăzi servește drept spațiu de creștere a ovinelor și spațiu de depozitare.

Fragmentele ceramice descoperite înfățișează artefacte folosite în cotidianul așezării, respectiv utilitatea și importanța lor în patrimoniul arheologic.

Alex Popa

West University of Timișoara
Timișoara, RO
alexanderhunter98@gmail.com

Bibliografie

- Arimia, Moisuc 1978 V. Arimia, Elena Moisuc, *O descriere inedită a teritoriului și oamenilor din fostul comitat Arad la sfârșitul secolului al XVIII-lea*. Ziridava X, 1978, 215-220.
- Chirilă 1999 E. Chirilă, *Nădab*, în M. Barbu, G. P. Hurezan, P. Hügel, E. D. Pădurean (ed.), *Repertoriul arheologic al Mureșului Inferior*. Timișoara 1999, 86-87.
- Dragoș 2011 A. Dragoș, *Istoricul „Canalului Morilor Palatinul József al Crișului Alb din Comitatul Arad”*. Arad 2011.
- Fassbender, rola 117 J. M. von Fassbender, *Document*, în colecția *Microfilme Austria*, rola 117, codul 1059-1076, regăsit în Arhivele Statului București.
- Márki 1892 S. Márki, *Aradvármegye és Arad szabad királyi város monographiája*. Arad 1892.
- Rogierius 1935 Rogierius, *Carmen miserabile (Cântecul de jale)*, traducere de Gh. Popa-Lisseanu, în *Fontes Historiae Dacoromanorum (Izvoarele istoriei românilor)*, V. București 1935.
- Sava et al. 2024 V. Sava (ed.), I. C. Cireap, Fl. Mărginean, R. Tănăsache, D. Preda, A. Mărincean, *Sub semnul apelor. Noi descoperiri arheologice în Câmpia joasă a Crișului Alb*. Cluj-Napoca 2024.
- Tuleu 2008 I. V. Tuleu, *Cintei. Satul dintre bălți*. Arad 2008.

